Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19716.1345
(Research Article)

Immunity of the Neo-Islamic Civilization through the Recognition of Syncretism and Counteractive Strategies in the Thought of Ayatollah Khamenei

Farank Bahmani *
Ali Alizadeh **

Received on: 05/12/2024
Accepted on: 17/05/2025

Abstract

Purpose: The Islamic Revolution of Iran was initiated with the objective of constructing a new civilization grounded in Islamic epistemology and doctrines. The Revolution's leaders, with the collaboration of intellectuals, sought to establish a polity based on Islamic rulings and teachings, thereby laying the groundwork for a neo-Islamic civilization and the global revolution of Imam Mahdi (may God hasten his reappearance). The formation of such a civilization, by logical implication, necessitates the purification and refinement of religious knowledge from syncretism (*iltiqāṭ*) and spurious traditions (*Isrā'īliyyāt*). Imam Khomeini (may his soul be sanctified) consistently emphasized, after the victory of the Islamic Revolution, the duty of disseminating the pure principles of Islam globally and identified clear criteria for this mission. Ayatollah Khamenei, likewise, has underscored this responsibility for Islamic scholars and officials through various expressions such as "cultural revolution," "Islamization of universities," "confronting the cultural invasion of foreigners," "cultural engineering," and "Islamic

* Associate Professor of Islamic Philosophy and Theology, Faculty of Literature and Humanities, Yasuj University, Yasuj, Iran. (Corresponding Author).
fbahmani@mail.yu.ac.ir 0000-0001-8178-2996
** Assistant Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Yasuj University, Yasuj, Iran.
aalizadeh543@yu.ac.ir 0009-0007-8225-7561

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19716.1345
(Research Article)

lifestyle." In his discourses, especially at critical junctures, he has endeavored to elucidate these issues. Therefore, distinguishing authentic Islam from inauthentic forms, purifying truth from falsehood, manifesting the reality of Islam, and cleansing it from rigidity and syncretism is a significant and fundamental obligation for all scholars of religion. The present study, in pursuit of this objective, re-examines the concept of syncretism and counteractive strategies for immunity against it in the thought of Ayatollah Khamenei, drawing from his extensive teachings and lectures. Considering the existing literature, the study adopts a rational approach to extract, analyze, and evaluate immunity strategies.

Methodology: This research employs thematic analysis. The statements of the Supreme Leader constitute the primary research corpus, while other relevant sources serve as explanatory and supplementary materials. In summary, the thematic analysis in this article encompasses the following stages:

a) Initial coding (*open coding*): Identifying concepts and labeling significant segments of data.

b) Categorization of codes (*axial coding*): Grouping similar codes to form sub-themes.

c) Extraction of overarching themes (*selective coding*): Synthesizing and refining codes to establish final themes.

Findings: In contemporary terminology, syncretism refers to the arbitrary selection of beliefs and ideas, even if heterogeneous, without commitment to preserving specific and defined principles. Syncretism, in this sense, leads to the distortion of doctrine. In summary, the factors contributing to syncretism are classified into three main categories: cognitive, motivational, and methodological.

Cognitive Factors:

1. Epistemic deficiency
2. Mixing truth with falsehood
3. Deviation in thought

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19716.1345
(Research Article)

4. Substituting holistic perspective with reductionism
5. Fallacy of verbal ambiguity
6. Imposition of presuppositions and relativism
7. Reducing the dimensions and teachings of Islam to material prosperity
8. Infiltration of non-religious ideas
9. Invasion of Western thought

Motivational Factors:

1. Fascination with empirical science
2. Extremist views and efforts to exclude others
3. Intellectual and spiritual deviation

Methodological Factors:

1. Failure to observe the principles and conditions of textual interpretation
2. Materialistic or maximalist interpretation of religious propositions
3. Excessive rationalism
4. Functionalist explanation of religion
5. Monopolization of a single method in religious studies and neglect of other approaches
6. Negligence in the transmission of religious messages

Counteractive strategies are also divided into two categories: offensive strategies (principled theorization and epistemic enhancement) and defensive strategies (vigilance and confrontation).

Conclusion: The foundation of the neo-Islamic civilization is a corpus of knowledge structured according to the Qur'an and the tradition (*Sunnah*) of the Ahl al-Bayt (peace be upon them). Any syncretism in Islamic values and the infiltration of elements discordant with Islam will destabilize the foundations of Islamic civilization. The findings of the study are categorized under four major themes: “Characteristics of Syncretism,” “Consequences of Syncretism,” “Offensive Strategies for Immunity from Syncretism,” and “Defensive Strategies for Safeguarding against Syncretism.” Each main theme encompasses a set of concepts as follows:

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19716.1345
(Research Article)

1. From the perspective of the Supreme Leader, syncretism possesses six principal characteristics: “Non-Islamic intentionality,” “Inducing deviation in religion,” “Unscientific amalgamation of views,” “Interpretation based on personal opinion,” “Subjective and arbitrary inference,” and “Departure from jurisprudential foundations in theorization.”
2. According to the Supreme Leader, syncretism has a harmful and dangerous consequence, namely “the departure of theory from religious principles.”
3. In his statements, the Supreme Leader identifies the following offensive strategies for immunity from syncretism: “Purposeful theorization,” “Utilization of authentic sources,” “Application of scientific methods,” “Engagement of experts,” and “Epistemic enhancement.”
4. Defensive strategies for confronting syncretism and safeguarding religion and religious theorization to ensure the immunity of Islamic civilization, as articulated by the Leader, include: “Continuous monitoring of theoretical inputs” and “Substantive and affirmative confrontation with proponents of syncretism.”

Keywords: Immunity, Islamic civilization, syncretism, strategy, Ayatollah Khamenei.

دوفصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی
دوره ۸، شماره ۲ (پیاپی ۱۶)، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، صص ۲۸۳- ۳۰۶
DOI: 10.22070/nic.2025.19716.1345
مقاله پژوهشی

مصونیت تمدن نوین اسلامی با شناخت التقاط و راهبردهای مقابله‌ای در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای (ره)

فرانک بهمنی *
علی علیزاده **

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۷

چکیده

زمینه و هدف: التقاط دینی مسئله‌ای فرهنگی و نوعی بی‌انضباطی و آشفتگی معرفتی است که به‌دلیل مخالفت با آموزه‌های اصیل دینی، کیان معرفت اسلامی و در پی آن تمدن نوین انقلاب را به مخاطره انداخته است. بیانات آیت‌الله خامنه‌ای(ره)، به‌عنوان رهبر جمهوری اسلامی و دانشمندی مسئول و آگاه به مبانی معرفتی اسلام، منبعی معرفتی برای تشخیص حق از باطل است. بدین جهت پژوهش حاضر با هدف ارائهٔ طریق صحیح مقابله با التقاط‌گران، به شناخت التقاط و راهبردهای مقابله‌ای در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای(ره) پرداخته است. روش پژوهش: تحلیل مضمون است. سخنان مقام معظم رهبری به‌عنوان جامعهٔ تحقیق، و سایر منابع ناظر به اهداف پژوهش به‌عنوان منابع تبیینی و تکمیلی استفاده شده‌اند.

یافته‌ها: از ۲۷ مضمون پایه، ده مضمون سازمان‌دهنده به دست آمد، با ادغام مؤلفه‌ها درنهایت چهار مقولهٔ کلان «ویژگی‌های التقاط»، «آثار التقاط»، «راهکارهای آفندی مصونیت از التقاط» و «راهکارهای پدافندی صیانت از التقاط» به دست آمد؛ سپس ذیل هریک از مقولات اصلی مجموعه‌ای از مفاهیم مرتبط سامان‌دهی شد.

نتایج: از منظر مقام معظم رهبری التقاط دارای شش ویژگی اصلی است: «هدفمندی غیراسلامی»، «ایجاد انحراف در دین»، «ترکیب غیرعلمی نظرات»، «تفسیربه‌رأی»، «استنباط‌های مبتنی‌بر سلیقه» و «خروج از مبانی فقاهتی در نظریه‌پردازی». مهم‌ترین پیامد التقاط «خارج شدن از اصول دینی» است و مصونیت از آن نیز با دو روش آفندی و پدافندی میسر است.

کلمات کلیدی: مصونیت، تمدن اسلامی، التقاط، راهبرد، آیت‌الله خامنه‌ای(ره).

* دانشیار فلسفه و کلام اسلامی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران. (نویسندهٔ مسئول).
fbahmani@mail.yu.ac.ir 0000-0001-8178-2996
** استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.
aalizadeh543@yu.ac.ir 0009-0007-8225-7561

بیان مسئله

انقلاب اسلامی ایران با هدف تمدن‌سازی نوین مبتنی‌بر معارف اسلامی شکل گرفت. امامین انقلاب با کمک اندیشمندان تلاش کردند با تأسیس کشوری بر مبنای احکام و معارف اسلامی، زمینه را برای تمدن نوین اسلامی و انقلاب جهانی ولی عصر(عج) فراهم آورند. تشکیل چنین تمدنی به دلالت التزامی نیازمند پاک‌سازی معارف دینی و تسویهٔ آن‌ها از التقاط و اسرائیلیات است. امام خمینی(ره) همواره پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران بر این وظیفه و صدور مبانی معصوم اسلام به تمام دنیا تأکید داشتند و شاخص‌های روشنی نیز برای آن برشمردند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای(ره) نیز با تعبیرهای گوناگونی مانند «انقلاب فرهنگی»، «اسلامی کردن دانشگاه‌ها»، «مبارزه با تهاجم فرهنگی بیگانگان»، «مهندسی فرهنگی» و «سبک زندگی اسلامی» بر انجام این وظیفه توسط اندیشمندان و مسئولین اسلام تأکید کردند (مصباح یزدی، ۱۳۹۷، ص۱۲) و در بیانات خود که در موقعیت‌های حساس ایراد کردند، به روشنگری در این زمینه اهتمام داشتند.

پارادایم اسلام منظومه‌ای معرفتی در مجموعه‌ای منظم و به‌هم‌پیوسته است که راهبردهای آن برای سعادت، سلامت و رستگاری انسان در مراتب گوناگون هستی، برنامه‌ریزی شده است. هیچ‌یک از معارف دینی را نمی‌توان و نباید مستقل فرض کرد؛ زیرا مبانی اسلام مانند شبکه‌ای درهم‌تنیده است که هر مؤلفه، بخشی از سایر مؤلفه‌هاست و غفلت از هر بُعد، چه در ساحت فردی و چه در ساحت اجتماعی، باعث فهم و تبیین نادرست می‌شود. بدین جهت تفکیک معارف و آموزه‌های اسلام از یکدیگر منجر به تغییر مفاهیم جزئی و کلی و ایجاد التقاط می‌شود.

التقاط از ریشهٔ «ل ق ط» بر وزن افتعال و به معنای «برچیدن»، «از زمین برگرفتن»، «بخشی از گفتار یا سخن کسی را گرفتن» و مانند آن (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج۷، ص۳۹۲؛ جوهری فارابی، ۱۹۸۴، ج۳، ص۱۱۵۷) و یکی از روش‌های نفوذ فرهنگ ناخودی و تحریف است. اندیشهٔ التقاطی اغلب به‌دلیل استفادهٔ غیراصولی از دستاوردهای فکری دیگران و ترکیب آن با دستاوردهای معرفتی اسلام شکل می‌گیرد و موجب بدعت می‌شود. آشکار است که التقاط با انحراف و تحریف همراه است و سلامت دین و کارآمدی آن را به مخاطره می‌اندازد.

اولین مواجهه با التقاط در عصر رسالت با نزول آیات صورت گرفته است. برخی مفسران مسئلهٔ التقاط را ذیل آیات ۱۵۰ و ۱۵۱ سورهٔ نساء با عنوان «البدعه التی ابتدعوها» (طبرسی، ۱٤۱۲ق، ج٦، ص٥؛ طوسی، ۱۳۸۹، ج۳، ص٤٧٣) و به معنای «دینا مبتدعا بین الاسلام و الیهودیه» (قرطبی، ۱۳۶۴، ج۶، ص۵) یا «دیناً من الاسلام و الیهودیه» مطرح و تفسیر کرده‌اند (ثعلبی، ۲۰۰۲، ج۳، ص۸۰۴). جریان

التقاط از سنخ شبهات معرفتی است؛ ازاین‌رو قرآن وظیفهٔ مؤمنین را مشخص کرد و افراد التقاط‌گر و بدعت‌گزار را کافر و مستحق عذاب برمی‌شمرد: «إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا * أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا» (نساء: ۱۵۰ و ۱۵۱).

برون‌داد سیطرهٔ تفکر التقاطی بر فضای فرهنگی‌معرفتی جامعهٔ اسلامی، افرادی‌اند که خواسته یا ناخواسته در ظاهر اسلامی، پرچمدار انحراف و بدعت در دین هستند. «قاسطین»، «ناکثین» و «مارقین» نمونه‌های روشنی از جریان التقاط در صدر اسلام هستند که در اثر اختلاف و تشتت فکری در میان یاران امیرالمؤمنین علی(ع) ظهورکردند. بی‌انضباطی‌های فکری و التقاطی‌گری، باید هماره مورد توجه، مداقه و عبرت قرار گیرد تا از تکرار و ابتلا به آن پیشگیری شود و در صورت مشاهدهٔ آن، با تبیین و ترویج مبانی راستین اسلام مواجهه‌ای درخور یابد. امیرالمؤمنین علی(ع) فرمودند: «فَلَمّا نَهَضتُ بِالأَمرِ نَكَثَت طائِفَةٌ ومَرَقَت أُخرى وقَسَطَ آخَرونَ» (شیخ مفید، ۱۴۱۴ق، ج۱، ص۲۸۹؛ طبرسی، ۱۳۸۱، ج۱، ص۴۵۷؛ ابن‌طاووس، ۱۳۷۴، ص۴۱۸)؛ و در موقعیت دیگری نیز فرمودند: «إِنَّمَا بَدْءُ وُقُوعِ الْفِتَنِ أَهْوَاءٌ تُتَّبَعُ وَ أَحْكَامٌ تُبْتَدَعُ، يُخَالَفُ فِيهَا كِتَابُ اللَّهِ وَ يَتَوَلَّى عَلَيْهَا رِجَالٌ رِجَالًا عَلَى غَيْرِ دِينِ اللَّهِ. فَلَوْ أَنَّ الْبَاطِلَ خَلَصَ مِنْ مِزَاجِ الْحَقِّ لَمْ يَخْفَ عَلَى الْمُرْتَادِينَ، وَ لَوْ أَنَّ الْحَقَّ خَلَصَ مِنْ لَبْسِ الْبَاطِلِ انْقَطَعَتْ عَنْهُ أَلْسُنُ الْمُعَانِدِينَ، وَ لَكِنْ يُؤْخَذُ مِنْ هَذَا ضِغْثٌ وَ مِنْ هَذَا ضِغْثٌ فَيُمْزَجَانِ، فَهُنَالِكَ يَسْتَوْلِي الشَّيْطَانُ عَلَى أَوْلِيَائِهِ وَ يَنْجُو الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ الْحُسْنى» (نهج‌البلاغه، خطبهٔ ۵۰، ص۷۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج۲، ص۲۹۰).

رهبران انقلاب در منظومهٔ اندیشگانی خویش، ضمن نقد دیدگاه‌های التقاطی، اسلام را دینی غنی و بی‌نیاز از انضمام هرگونه داده‌ای از مکاتب دیگر می‌دانستند و همواره بر پیروی از اصول اسلام آن‌چنان‌که در خود اسلام آمده است، تأکید دارند. از منظر ایشان تفکر التقاطی نتیجهٔ عدم‌فهم صحیح و دقیق مسائل ژرف اسلامی است (خمینی، ۱۳۸۹، ج۱۲، ص۲۰۸).

ازاین‌رو بازشناسی اسلام اصیل از غیراصیل، تنزیهٔ حق از باطل، نمایاندن حقیقت اسلام و پیراستن آن از تحجر و التقاط، امری خطیر و وظیفهٔ تمامی دین‌پژوهان است. پژوهش حاضر با تلاش درراستای این هدف به بازخوانی مفهوم التقاط و راهبردهای مقابله‌ای برای مصونیت از آن در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای(ره) پرداخته است تا از دریای دانش این اندیشمند بزرگ که در قالب سخنرانی و جلسات درس به مردم عرضه شده است، بهره گیرد و باتوجه‌به پیشینهٔ موضوع، با رویکردی عقلانی، راهکارهای مصونیت از آن را استخراج، تحلیل و بررسی کند.

ادبیات پژوهش: پیشینه و مبانی نظری

۱. پیشینهٔ پژوهش

مقالات بسیاری به منظومهٔ نظری آیت‌الله خامنه‌ای(ره) اختصاص داده شده است، اما مقاله‌ای که به بازخوانی مفهوم التقاط و راهبردهای مقابله‌ای برای مصونیت از آن در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای(ره) پرداخته باشد، یافت نشد؛ بنابراین تحقیقاتی که حتی به بررسی یک متغیر از پژوهش حاضر پرداخته‌اند، شناسایی شده‌اند و برخی از آن‌ها معرفی می‌شوند:

مشایخی و حمیدیه (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان «زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی در ایران»، به تبیین زمینه‌های فرهنگی‌اجتماعی گرایش به جنبش‌های نوظهور مذهبی در ایران پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که التقاط‌گرایی پیروان این جنبش‌ها یکی از علل گرایش به معنویت‌های نوظهور است. پرویزی، دهقانی فیروزآبادی، جمشیدیان و اکبری (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «ارائهٔ راهبردهای جمهوری اسلامی در قبال بیداری اسلامی» در پی دستیابی به راهبردهای جمهوری اسلامی در قبال بیداری اسلامی بوده‌اند و معتقدند تغییر و اصلاح رویکردهای التقاطی، جریانات افراطی و تفریطی شیعه و سنی ازجمله راهبردهای مناسب در قبال بیداری اسلامی است که باید با اتکا بر تعامل مستقیم با «عامهٔ مسلمانان و مستضعفان» محقق شود. فلاحی (۱۳۸۹) در مقالهٔ «تراژدی یک جریان» با تمسک به سخن امام خمینی(ره)، «مبادا قرآن مقدس و آیین نجات‌بخش اسلام را با مکتب‌های غلط و منحرف‌کننده‌ای که از فکر بشر تراوش کرده است، خلط نمایید»، تلاش کرده است «تفکرات التقاطی» را در تحزب ایران در جماعت «مجاهدین» به تصویر بکشد. قدیانی، ابطحی و ازغندی (۱۴۰۰) در مقالهٔ «نسبت سازمان منافقین با جمهوری اسلامی ایران» پیروزی انقلاب اسلامی ایران را به‌دلیل پیروی و تبعیت از اصول و مبانی مکتب تشیع و اهل‌بیت(ع) برمی‌شمرند و بیان می‌کنند چرا سازمان مجاهدین خلق (منافقین) دچار انحطاط و انحراف شد. اصول و مبانی التقاطی این گروه و عناد با انقلاب اسلامی و اصل ولایت فقیه در مقالهٔ «قضاوت غیرمجتهد در فقه امامیه با رویکردی به نظر امام خمینی(ره)» (بهرامی، ۱۳۹۱) آمده است. رئوفی‌تبار و سلیمیان (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «روش‌شناسی مقام معظم رهبری در تقابل با انحرافات عقیدتی عصر غیبت با محوریت اندیشهٔ جهاد تبیین»، انحرافات عقیدتی، به معنی «بازگشت از اعتقادات صحیح به‌سوی التقاط و کج‌اندیشی» را یکی از آسیب‌های دوری جامعه از امام معصوم می‌دانند و با محور قراردادن اندیشهٔ «جهاد تبیین» تلاش کردند روش‌های تبیینی مورد تأیید مقام معظم رهبری را در محورهای «امامت»، «اثبات تولد شخص مهدی»، «شناخت و مراجعه به منابع اصیل اسلامی»، «توجه به نشانه‌های قطعی ظهور» و «درک صحیح از

معنای انتظار و سیستم نیابت عامه» استقصا کنند. فلاطونی (۱۳۹۵) در مقالهٔ «روحانی متناسب با زمان» با معرفی شهید مطهری به‌عنوان یک موقعیت‌شناس، اقدامات ایشان را در مبارزه با خط التقاط و انحراف، متناسب با مقتضیات زمانی و مکانی بررسی و تحلیل کرده است. میرخانی (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان «ولایت‌باوری و امامت‌محوری در فقه جعفری» ولایت‌باوری و امامت‌محوری را در فقه شیعی از مهم‌ترین دلایل مصونیت از انحراف، انحطاط و التقاط می‌داند و بیان می‌دارد: «این ویژگی در فقه شیعی کاملاً منبعث از اندیشهٔ سیاسی شیعه در اعتقاد به امامت و رهبری انسان کامل است».

این مقالات و مقالات متعدد دیگری که دیدگاه‌های منتهی به التقاط و علل گرایش عامه به التقاط را بررسی کرده‌اند، به‌نوعی زمینه‌ساز نظریه‌پردازی در جهت رفع التقاط هستند؛ اما پژوهش حاضر به پارادایم آیت‌الله خامنه‌ای(ره) در مفهوم‌شناسی التقاط و راهبردهای مقابله‌ای برای مصونیت از آن پرداخته است تا پاسخی روشن برای یکی از سؤالات پربسامد جامعهٔ انقلابی بیابد که عبارت است از این که چگونه می‌توان از کیان معرفتی اسلام محافظت کرد و باتوجه‌به تلاش معاندین اسلام با چه راهبردهایی به مصونیت و صیانت از اسلام پرداخت؟

۲. مبانی نظری

۱.۲. التقاط

معنای لغوی: التقاط از ریشهٔ «ل ق ط» بر وزن «افتعال» و به معنای «برچیدن»، «از زمین برگرفتن»، «بخشی از گفتار یا سخن کسی را گرفتن» است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج۷، ص۳۹۲؛ جوهری فارابی، ۱۹۸۴، ج۳، ص۱۱۵۷). التقاط در معنای «یافتن» و «گردآوری مطالب پراکنده از علوم مختلف» نیز معنا شده است (مصطفوی، ۱۴۱۶ق، ج۱، ص۵۲۸).

مکتب التقاط مکتبی است که فرضیه‌ها، نظریه‌ها و دیدگاه‌های غیرمتجانس را در کنار هم قرار می‌دهد تا از مجموع آن‌ها مکتبی تألیف کند. در این مکتب جدید نوآوری ناشی از تعقل و نقد دیدگاه‌ها و نظرات فلسفی وجود ندارد (فارسی، ۱۳۷٤، ص۱۰۵). ایده‌ای ابتدایی برای رسیدن به هدف خاص که لزوماً علمی نیست وجود دارد؛ سپس با گردآوری مطالب هرچند ناقص درصدد اثبات ایدهٔ خویش و مصادره به مطلوب دیدگاه‌های دیگران است. میان فلاسفهٔ قدیمی گروهی به همین نام، «التقاطیون»، وجود داشت. این گروه از هر مکتب فلسفی، بخشی را اخذ می‌کردند و با چینش آن‌ها در کنار هم، نظریهٔ فلسفی خود را بنا می‌کردند (فروغی، ۱۳۸۰: ج۱، ص٦١). به‌عبارتی‌دیگر التقاطیون با جمع کردن گفته‌های پیشینیان و وفق دادن آرای آن‌ها متناسب با اهداف خویش، درواقع در حکمت التقاط کرده و «فلسفهٔ مختلط» را به وجود

آوردند (فروغی، ۱۳۸۰، ج۱، ص۷۹).

معنای التقاط در اصطلاح امروزی عبارت است از انتخاب سلیقه‌ای عقاید و اندیشه‌ها هرچند ناهمگون، بدون آنکه التزامی به حفظ اصول معین و مشخص وجود داشته باشد (فروغی، ۱۳۸۰، ج۱، ص۶۱)؛ به‌عبارت‌دیگر ترکیب اندیشه‌ها و اصول در حوزه‌های گوناگون علمی، سیاسی و دینی درحالی‌که در مبانی نه‌تنها توافق ندارند، بلکه متباین نیز هستند. چنین حرکتی به‌لحاظ منطقی پذیرفته نیست؛ زیرا موجب مسخ عقیده و جریان اصیل اسلام می‌شود، بدین جهت جریان اصالت‌گرایی، جریانی است که با التقاط در اندیشه متقابل است. شهید مطهری با دقت نظر می‌فرماید:

> *«اینکه از فرهنگ‌های دیگر قسمت‌هایی را برداریم، روکشی از اسلام بر آن بکشیم با این هدف که نهضت ما را در مسیر اسلامی هدایت کنند، صحیح نیست. ما باید فلسفهٔ اخلاق، فلسفهٔ سیاسی، فلسفهٔ تاریخ، فلسفهٔ اقتصادی، فلسفهٔ دین و فلسفهٔ الهی خود را از متن تعلیمات اسلام اخذ و تدوین کنیم» (مطهری، ۱۳۹۰، ج۲۴، ص۷۵).*

۲.۲. عوامل التقاط

مبرهن است که اولین و اساسی‌ترین عامل التقاط دینی، بی‌انظباتی و بی‌توجهی به مبانی و اصول در فهم و تفسیر دین است. تفسیر بدون معیار و مرجع معتبر و مستند، زمینه‌ساز ورود تعابیر و تفاسیر هرمنوتیکی به حوزهٔ دین‌شناسی است.

التقاط نتیجهٔ عوامل متعددی است. برداشت مفهومی و تفسیری از متون دینی بدون رعایت ضوابط و شرایط تفسیر متن، تحمیل علم تجربی بر گزاره‌های دینی و تفسیر مادی آن، عقل‌گرایی افراطی و حداکثری در تفسیر متون دینی، نفوذ اندیشه‌های غیردینی و هجوم تفکر غرب در قرن چهاردهم هجری، همگی از عوامل التقاط و تضعیف باورهای دینی اصیل در میان مسلمانان است (اکبری جدی، ۱۳۹۳، صص۱۳۵ تا ۱۳۷).

دکتر خسروپناه (۱۳۸۴) به‌طور کلی «تبیین کارکردگرایانه از دین»، «انحصار در بهره‌گیری از یک روش در دین‌پژوهی و بی‌توجهی به روش‌های دیگر»، «جایگزینی جزءنگری با نگاه جامع و کلی»، «مغالطهٔ اشتراک لفظی» و «تحمیل پیش‌فرض‌ها و نسبی‌گرایی» را از مهم‌ترین عوامل ایجاد التقاط در داده‌های اسلامی، انحراف برخی متفکران اسلامی، تغییر موضع تعدادی از گروه‌های سیاسی مبارز به‌طرف مارکسیسم و شکل‌گیری گروه‌های التقاطی می‌داند (خسروپناه، ۱۳۸۴، صص۱۹۰ تا ۱۹۳).

یکی دیگر از علل پیدایش دیدگاه التقاطی در دین اسلام، تفسیر مادی از اسلام و نگرش تک‌بعدی به

اسلام است. فروکاستن ابعاد و آموزه‌های اسلام به سعادت مادی ازسوی نگرش‌های پوزیتیویستی نیز واکنشی در برابر نظرات افراطی کسانی است که قائل به انحصار نتیجه‌بخشی آموزه‌های دینی در سعادت اخروی هستند؛ کسانی که ابعاد مادی انسان را مغفول داشته و با تفسیر فراطبیعی تمامی ابعاد دین و مفاهیم اسلام، به تفسیر عرفانی و معنوی بسنده کرده‌اند (خمینی، ۱۳۸۹، ج۱۰، ص۴۵۹).

مهم‌ترین نشانه و آسیب تفکر التقاطی نیز در اسلام، تناقض و تضاد آن با اصول و مبانی اسلام و غفلت از شمول ابعاد اسلام در گسترهٔ زندگی است (خمینی، ۱۴۰۰، ج۱، صص۱۷۵ و ۱۷۶).

قرآن کریم اولین عامل التقاط را عامل شناختی می‌داند که به‌دلیل آمیختن حق با باطل شکل می‌گیرد؛ ازاین‌رو هشدار می‌دهد و انسان را از آن نهی می‌کند: «وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقّ بِالْبَاطِلِ...» (بقره: ۴۲؛ آل عمران: ۷۱) التقاط شناختی یا به‌دلیل اعتماد به منابع اطلاعاتی ناسالم حاصل می‌شود، به همین دلیل قرآن تأکید می‌کند که منبعی موثق و مطمئن است: «وَإِنّک لَتُلَقّی الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَکیمٍ عَلِیمٍ: یقیناً تو قرآن را از نزد حکیمی دانا فرا می‌گیری» (نمل: ۶)، یا دارای عاملی انگیزشی است که ریشه در انحراف فکری و قلبی دارد: «فَأَمّا الّذِینَ فِی قُلُوبِهِمْ زَیغٌ فَیتّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَهِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِیلِه» (آل عمران: ۷)؛ «إِنَّ اَلشَّیاطِینَ لَیُوحُونَ إِلی أَوْلِیائِهِمْ لِیُجادِلُوکُمْ...» «همانا به‌درستی که شیاطین به بزرگان و دوستان خود وحی می‌کنند تا با تو به جدال برخیزند» (الأنعام: ۱۲۱) و با توجه بر اینکه عوامل روشی نیز نقش مهمی در التقاط دارند، تأکید می‌کند که هیچ‌گونه التقاطی در روش ابلاغ وحی الهی ازسوی شخص پیامبر(ص) صورت نگرفته است؛ بنابراین در آیاتی دیگر سلامت پیام‌رسانی پیامبر(ص) را متذکر می‌شود: «و ما یَنطِقُ عَنِ الهَوی * اِن هُوَ اِلاّ وحیٌ یوحی» (نجم: ۳ و ۴)؛ «سَنُقْرِئُک فَلَا تَنْسَی» «به‌زودی قرآن را بر تو می‌خوانیم، پس هرگز فراموش نخواهی کرد» (اعلی: ۶).

به‌طور خلاصه عوامل التقاط در سه گروه کلی شناختی، انگیزشی و روشی قرار دارند.

عوامل شناختی: ۱. فقر معرفتی، ۲. آمیختن حق با باطل، ۳. انحراف در اندیشه، ۴. جایگزینی جزءنگری با نگاه جامع و کلی، ۵. مغالطهٔ اشتراک لفظی، ۶. تحمیل پیش‌فرض‌ها و نسبی‌گرایی، ۷. فروکاستن ابعاد و آموزه‌های اسلام به سعادت مادی، ۸. نفوذ اندیشه‌های غیردینی، ۹. هجوم تفکر غرب.

عوامل انگیزشی: ۱. شیفتگی در برابر علم تجربی، ۲. نظرات افراطی و تلاش برای طرد آنان، ۳. انحراف فکری و قلبی.

عوامل روشی: ۱. عدم‌رعایت ضوابط و شرایط تفسیر متن، ۲. تفسیر مادی گزاره‌های دینی و حداکثری در تفسیر متون دینی، ۳. عقل‌گرایی افراطی، ۴. تبیین کارکردگرایانه از دین، ۵. انحصار در بهره‌گیری از یک روش در دین‌پژوهی و بی‌توجهی به روش‌های دیگر، ۶. بی‌توجهی در چگونگی انتقال پیام.

۳.۲. التقاط دینی

التقاط دینی «آمیختن آموزه‌های غیردینی با اصول دینی» است. نتیجهٔ این خلط مبانی و مفاهیم، تجزیهٔ جوهر دین راستین و تغییر معیار سنجش دین است. خداوند متعال اسلام را به‌عنوان دینی کامل معرفی می‌کند: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ...»(مائده: ۳) که از هر نوع کاستی و فزونی مبرا است؛ ازاین‌رو اسلام تنها به اجتهاد صحیح مبتنی‌بر مبانی اصولی و چهارچوب مشخص اجازه می‌دهد؛ زیرا موجب تعمق و تعقل در دین می‌شود و با هرگونه بدعت در دین، تفسیربه‌رأی و التقاط مخالف است (مطهری، ۱۳۹۰، ج۲۴، ص۲۴۴).

بررسی تاریخ نیز بیانگر این واقعیت است که اندیشهٔ اسلام هرگاه با تفکرات «لیبرالیسم»، «اگزیستانسیالیسم»، «سوسیالیسم»، «اندیشه‌های کهن ایرانی پیش و پس از اسلام»، «اندیشه‌های مرتاضانه» و «صوفی‌منشانهٔ هندی» یا «اصول تفکر افلاطونی و ارسطویی» در هم بیامیزد، التقاط در اسلام ظهور می‌یابد. به همین جهت اندیشمندان اسلامی ازجمله شهید مطهری معتقدند التقاط محصول تفکری است که استقلال و غنای مکتب اسلام را باور نکرده است و با اخذ بخش‌هایی از مکاتب گوناگون و ترکیب و تنظیم آن با حقایق اسلامی، درصدد ارائهٔ مکتب اسلام به‌شکل دلخواه است (مطهری، ۱۳۹۰، ج۲۴، صص۲۴۳ و ۲۴۴).

«تفسیربه‌رأی» و «بدعت» از واژه‌های دینی مرتبط با مفهوم «التقاط» هستند. تفسیربه‌رأی، تفسیر قرآن و حقیقت دین بدون توجه به مبانی اصیل اسلامی (قرآن و روایات)، مطابق با سلیقه و فهم شخصی است. «بدعت» نیز به معنای رسم جدید و آیین نوظهور است که با اجتهادبه‌رأی و برداشت‌های التقاطی از منابع دینی شکل می‌گیرد (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ج۳، ص۴۵)؛ به‌عبارت‌دیگر خوانش دین بدون توجه به معیار و مرجع موثق، زمینه‌ساز تعبیر و برداشت سلیقه‌ای و تفسیربه‌رأی شده و پیشران التقاط است (نوایی، ۱۳۹۰، ص۳). به‌عنوان نمونه تفسیر التقاطی «دنیا»، زندگی در نظام سرمایه‌داری و «آخرت» به معنای نظام عادلانهٔ سوسیالیستی است که بعد از نظام سرمایه‌داری (دنیا) برقرار خواهد شد و تفسیر آیهٔ «يَومٌ لا بَيعٌ فِيهِ ولا خِلال» (ابراهیم: ۳۱) عبارت است از روزگاری که در آینده خواهد آمد و در آن مبادله و شکاف طبقاتی وجود ندارد. «خلود» نیز در تفسیر التقاطی دنیامحور عبارت است از فنای فرد در طریق تکامل جامعه، زیرا افراد فانی می‌شوند؛ اما جامعه و تکامل جاودان است.

مبرهن است که آیهٔ یادشده از روز رستاخیز سخن می‌گوید (مکارم شیرازی، ۱۳۶۷، ص۵۲) و «خلود و جاودانگی» نیز شامل تمام افراد می‌شود و ویژهٔ مؤمنان و پیشتازان تکامل و انقلاب نیست، کافران و منافقان هم جاوید و خالد خواهند بود (مطهری، ۱۳۹۰، ج۱، صص۴۶۷ و ۴۶۸).

درنهایت می‌توان گفت التقاط، تفسیربه‌رأی و بدعت که از انواع التقاط برشمرده می‌شوند، با تحمیل مفاهیم جدید به حوزهٔ دین، دیدگاهی را مطرح می‌کنند که با دین اختلافی بنیادی دارد. درواقع با التقاط، آموزه‌های فرهنگ ناخودی با ظاهری اسلامی و به‌عنوان آموزهٔ اسلامی، میان مسلمانان ترویج می‌شود تا اسلام واقعی را از درون تهی کند و گاهی التقاط با شکل و صورتی دیگر در میان غیرمسلمانان ترویج می‌شود و زمینهٔ بدبینی آنان را نسبت به اسلام فراهم می‌آورد. بدین جهت اندیشمندانی چون جمال‌الدین اسدآبادی معتقدند مهم‌ترین زمینهٔ انحطاط تمدن‌ها، انحراف اندیشه‌ها و آموزه‌های دین است که توسط افراد انجام می‌شود (برزو، شهیدی و راد، ۱٤۰۳).

٤.۲. انواع التقاط دینی

۱. ترکیب گزینشی برخی اصول از مکاتب بیگانه با اسلام و ترکیب نتیجهٔ حاصل از آن‌ها با مفاهیم و اصطلاحات خاص فرهنگ اسلامی و استنباط ارزش‌ها و مبانی جدید از این آمیزش برای پیشبرد اهداف اولین نوع التقاط است (مطهری، بی‌تا، ص۱۶۳)؛ بنابراین این نوع التقاط عبارت است از «تلفیقی از دو یا چند اندیشه و درآمیختن حاصل آن با مفاهیم، ارزش‌ها و اصطلاحات خاص فرهنگ اسلامی برای دستیابی به مذهبی جدید با اهدافی غیراسلامی» که با هدف روزآمد کردن اسلام و به‌نوعی تکمیل آن صورت می‌گیرد. التقاط‌گران به‌علت بیگانگی معرفتی با اصول اسلامی و توهم کهنگی آن، در تلاش‌های ایدئولوژیک خود برای همراه کردن دیگران به تهییج احساسات افراد به‌ویژه نوجوانان و جوانان می‌پرداختند (مطهری، ۱۳۷۵، ص۱۱).

۲. گروه دوم معتقد بودند برای مبارزه با دین در میان مردم باید از خود دین و اصول آن استفاده کرد؛ بنابراین «تفسیربه‌رأی» یکی از نیرنگ‌های این جریان برای بهرمندی از حمایت آحاد مردم بود (مکارم شیرازی، ۱۳۶۷، ص۴۸)، بدین صورت که التقاطیون با تبلیغ هرمنوتیک دربارهٔ فهم و تفسیر قرآن تلاش کردند این تفکر را نهادینه سازند که همه حق دارند با هر سطح از دانش، قرآن را تفسیر کنند و تمام این تفاسیر در یک سطح قرار دارند و همگی درست می‌گویند و با این روش نه‌تنها زمینهٔ تحریف فکری را فراهم آوردند، بلکه اقبال مردم را به مراجعه به متون دقیق تفسیری از علمای دین کاهش دادند.

۳. در برخی منابع اسلامی نیز تعبیری با عنوان «اجتهادبه‌رأی» وجود دارد که به معنای «اِعمال پیش‌داوری و تمایلات شخصی در استنباط احکام است». این شیوه از تبیین و تفسیر دین موجب انحراف از حقیقت دین می‌شود؛ زیرا انسان در بسیاری از موضوعات دارای پیشینهٔ ذهنی و تمایلات شخصی است؛ مانند شهرت‌طلبی، کسب محبوبیت، حفظ جایگاه اجتماعی یا منافع شخصی که اگر در مقام تحقیق و تفسیر آن‌ها را کنار نگذارد، موجب می‌شود به‌گونه‌ای احکام و معارف دینی را توجیه و

تفسیر کند که درنهایت به نفع خواسته‌های نفسانی او باشد؛ این‌گونه برداشت از دین درحقیقت تحمیل عقیده و نظر خود بر دین است، نه برداشت بی‌طرفانه و حقیقت‌طلبانه از آن (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ج۳، ص۱۷۴).

۴. بررسی‌های تاریخی بیانگر آن است که برخی برای مبارزه با مذهبی بودن مردم، محتوای مادی را جایگزین محتوای معنوی و اصلی مفاهیم مذهبی کردند و مذهب را به‌صورت مکتبی مادی در عرض مکاتب دیگر درآوردند (مطهری، ۱۳۹۰، ج۱، ص۴۵۸)؛ بدین صورت که «مفاهیم مذهبی از محتوای معنوی و اصلی خود تخلیه و از محتوای مادی پر شود تا مردم مذهب را به‌صورت مکتبی مادی دریابند». وقتی اصل دین تضعیف و منهدم شد، دور افکندن پوستهٔ ظاهری دین، ساده خواهد بود (مطهری، ۱۳۹۰، ج۱، ص۴۵۸). تفسیر مادی قرآن آن را به سطح کتابی آموزشی برای مبارزه و تحریک مردم برای انقلاب تنزل داد. فلسفهٔ تاریخی از قرآن نیز که بیان دیگری از ماتریالیسم تاریخی بود، انبیا را انقلابیون و مصلحان اجتماعی بزرگ معرفی کردند که هدفشان همین انقلابی‌گری و شهادت در پی آن بوده است (مطهری، ۱۳۷۵، ص۱۳).

۵. بدعت نوع دیگری از التقاط دینی است. بدعت عبارت است از «نسبت دادن آنچه از دین نیست به دین» (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ج۳، ص۱۷۵)؛ نظریاتی که از مکاتب و گرایش‌های ادیان تحریف‌شده یا غیردینی یا حتی ضددینی به‌گونه‌ای مطرح می‌شوند که گویا جزئی جدانشدنی از دین هستند؛ مانند آفرینش زن از دندهٔ چپ بدن مرد. صاحبان تفکرات التقاطی باتوجه‌به سطح فهم و سلیقهٔ افراد، با استفاده از مقدمات و شرایط عاطفی و هیجانی، مبادرت به نشر و تبیین نظرات خویش می‌کنند؛ اما انقلاب اسلامی به رهبری امامین، تا کنون بر این منش مصّر است که سلوک خود را بر مبانی اسلام، مبتنی کند و حرکت آیندهٔ انقلاب را با نفی سلطهٔ تفکر غربی و شرقی، به‌سوی اصول دین اسلام و تحقق ثبوتی آن‌ها سوق دهد.

۵.۲. تمدن

تمدن از ریشهٔ «مُدُن» به معنای پذیرش شهرنشینی و خو گرفتن به آداب و اخلاق شهریان است. مقصود از اخلاق شهریان نیز پذیرش نظم، قانون و سایر شئون اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است (دهخدا، واژهٔ مدن). بدین لحاظ، «تمدن» انتقال از حالت خشونت، توحش و جهل به امنیت، فرهنگ و معرفت است. واژه‌های المَدنیّه، الحَضَر، الحضاره در عربی (طبیبیان، ۱۳۷۸، ص۲۷۳) و واژهٔ Civilization در لاتین به مفهوم تمدن به کار می‌روند.

بنیان تمدن به‌طور کلی بر این مؤلفه‌ها استوار است: ۱. مبانی نظری، اعتقادی و مذهبی؛ ۲. نظام‌های

اجتماعی مانند نظام حقوقی، تربیتی و سیاسی؛ ۳. پیشرفت و رشد. درواقع تمدن‌ها بسترساز پیشرفت برای جامعه هستند. میزان رشد و پیشرفت هر جامعه و جهت آن، در تقویت نوع تمدن بسیار مهم است[۱] (عبدالملکی، نظامی‌پور و عشایری، ۱۳۹۷، ص۱۱۵). براین‌اساس مقصود از تمدن اسلامی این است که مؤلفه‌های آن با ابتنا بر موازین و اصول اسلامی بنیانگذاری شود. مقام معظم رهبری در بیانات خود کشور واجد تمدن اسلامی را کشوری می‌دانند که «اسلامِ حیات‌بخش، اسلامِ نشاط‌آور، اسلامِ تحرک‌آفرین، اسلامِ بدون کج‌اندیشی و تحجر و انحراف، اسلامِ بدون التقاط، اسلامِ شجاعت‌بخش به انسان‌ها و اسلامِ هدایت‌کنندهٔ انسان‌ها به‌سوی علم و دانش بر آن حاکم است؛ اسلام با همان شکلی که در قرن اول اسلامی به آن عمل شد و توانست یک مجموعهٔ پراکنده را به اوج تمدن تاریخی و جهانی برساند و تمدن و دانش او بر دنیا سیطره پیدا کند. سیطره و تسلط علمی به دنبال خود عزت سیاسی هم می‌آورد، رفاه اقتصادی هم می‌آورد، فضایل اخلاقی هم می‌آورد، اگر کشور به معنای واقعی کلمه اسلامی شود. تمدن اسلامی به وجود خواهد آمد؛ آن‌وقت فرهنگ اسلامی فضای عمومی بشریت را فرا خواهد گرفت» (بیانات در خطبه‌های نمازجمعه، ۱۳۸۴/۵/۲۸).

بنابراین تمدن، برآیند و برساخته از اعتقادات و نظام‌هایی است که براساس تفکر و اعتقادات در یک کشور یا منطقه استقرار می‌یابند. تمدن‌سازی ذومراتب است، مطلق نیست؛ به‌عنوان مثال اسلام از یک نوع اندیشه و تفکر مبتنی‌بر وحی آغاز شد. بعد به‌تدریج، مراتبی از نظام‌سازی در آن شکل گرفت که زمینهٔ پیشرفت و تعالی در مؤلفه‌های تمدن را فراهم آورد و موجب تبلور تمدن اسلامی و ظهور اهداف و غایات اسلامی شد؛ آن اهداف و غایات تأثیر متقابلی بر رشد فکری و فرهنگی جامعه می‌گذارد و به‌تبع آن نظام‌سازی ارتقا می‌یابد.

تعبیر تمدن نوین اسلامی نیز از یک سو به معنای احیای تمدن اسلامی است؛ بدین معنا که آنچه در گذشته و مطابق اسلام بوده است، در عصر حاضر احیا شود؛ به‌عبارت‌دیگر تمدنی که از زمان پیامبر اکرم(ص) شکل‌گیری آن آغاز شد و زندگی و نظام‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جامعه را متحول کرد، امروزه باید بازسازی شود. ازسوی دیگر تمدن نوین اسلامی یعنی مطابقت مبانی اسلامی با مقتضیات زمان و مکان و بازسازی و اجرای حداکثری آن منطبق بر زندگیِ بافناوری در جامعه.

آغاز بازسازی نیز باید از مبانی و زیرساخت‌ها آغاز شود، زیرا اولین مؤلفهٔ تمدن، مبانی نظری و اعتقادی است؛ بنابراین باتوجه‌به اینکه التقاط، بدعت‌ها و انحرافات بسیاری در طول زمان عامدانه یا جاهلانه صورت گرفته است، برای احیای تمدن نوین اسلامی، پیراست و تنقیح مبانی اعتقادی و فکری که

۱ . از نظرات حجت‌الاسلام ذوعلم در سایت نیز استفاده شده است: https://www.mehrnews.com/news

نظام‌های کشور براساس آن‌ها تعریف می‌شود و شکل می‌گیرد، لازم و ضروری است.

علامه طباطبایی در المیزان، ملاک شکل‌گیری تمدن را حاکمیت قانون در جامعه می‌دانند. هرچه این قوانین عمیق‌تر و گسترده‌تر بوده و با نیازهای حقیقی و واقعی انسان‌ها انطباق بیشتری داشته باشد، تمدن قوی‌تر است. با این تبیین، ایران جامعه‌ای غیرمتمدن نیست؛ اما در بن‌مایه و مبانی دچار برخی تحریف‌ها شده است، پس تمدن آن التقاطی است؛ تمدنی است که برخی مؤلفه‌های آن مؤلفه‌های تمدن اسلامی است و برخی مؤلفه‌ها از تمدن غربی است، بنابراین می‌توان گفت مشکل فعلی کشور بی‌تمدنی نیست؛ آشفتگی تمدنی و التقاط در آن است. التقاط تمدنی نیز آسیبی جدی است که موجب تضعیف مبانی معصوم اسلام می‌شود و برای اینکه بتوان از این آسیب رها شد، باید نظام‌سازی تمدن نوین را از هرگونه بدعت و التقاط پیراست. مقام معظم رهبری به همین جهت فرمودند: «نظام‌سازی کار بزرگ و اصلی شماست. این کاری پیچیده و دشوار است. نگذارید الگوهای لائیک یا لیبرالیسم غربی یا ناسیونالیسم افراطی یا گرایش‌های چپ مارکسیستی، خود را بر شما تحمیل کند. اردوگاه شرق چپ فروریخت و بلوک غرب فقط با خشونت و جنگ و خدعه بر سر پا مانده و عاقبت خیری برای آن متصور نیست. گذشت زمان به زیان آن‌ها و به سود جریان اسلام است. هدف نهایی را باید امت واحدهٔ اسلامی و ایجاد تمدن اسلامی جدید بر پایهٔ دین و عقلانیت و علم و اخلاق قرار داد» (بیانات در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، ۱۳۹۰/۶/۲۶).

البته ایشان تأکید می‌کنند که علم بدون شک پایهٔ تمدن است، اما شرط کافی برای یک مدنیت درست نیست (بیانات در دیدار با اساتید دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۲/۲۲)؛ زیرا «برای بیدارکردن عقل جمعی، چاره‌ای جز مشاوره و مناظره نیست و بدون فضای انتقادی سالم و بدون آزادی بیان و گفت‌وگوی آزاد با حمایت حکومت اسلامی و هدایت علما و صاحبنظران، تولید علم و اندیشهٔ دینی و درنتیجه تمدن‌سازی و جامعه‌پردازی ناممکن یا بسیار مشکل خواهد بود» (پاسخ به نامهٔ جمعی از دانش‌آموختگان و پژوهشگران حوزهٔ علمیه دربارهٔ کرسی‌های نظریه‌پردازی، ۱۳۸۱/۱۱/۱۶).

۳. روش

تکنیک تحلیل مضمون[1] یکی از روش‌های تحلیل کیفی است که در آن به تجزیه‌وتحلیل الگوهای مضامین در داده‌ها پرداخته می‌شود. براون و کلارک (۲۰۰۶) مزیت این روش را انعطاف‌پذیری آن می‌دانند. به‌طور خلاصه تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. تکنیک تحلیل مضمون مانند روش فراترکیب و تکنیک داده‌بنیاد در استنباط از متن کاربرد بسزایی

1 . Thematic Analysis.

دارد، در تکنیک تحلیل مضمون، محقق کل متن یا متون را مرور می‌کند و در پی الگوهای معنادار در مضامین متن است. پس از کنکاش و استخراج الگوها، کدگذاری داده‌ها و تجزیه‌وتحلیل مضمون کدگذاری‌شده انجام می‌شود. با این روش داده‌های متنوع و پراکنده در متون به داده‌هایی تفصیلی و دقیق تبدیل می‌شوند که دیدگاه صاحب متن یا متون را هویدا می‌کند. منظور از واژهٔ ضمنی، متن تکرارشده است؛ بنابراین مطلبی که یک بار در متن آمده است، مضمون نیست؛ البته استثنائاتی نیز وجود دارد و آن این است که مطلب تکرارنشده نقش برجسته‌ای در تجزیه‌وتحلیل داده‌ها داشته باشد، در این صورت به‌عنوان مضمون در نظر گرفته می‌شود. باتوجه‌به اینکه محقق درصدد بازخوانی مفهوم التقاط و راهکارهای مصونیت از آن در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای(ره) است و مضامین از سخنرانی‌های معظم له استخراج شده است، برای تبیین دقیق مسئله از روش تحلیل مضمون بهره برده است.

به‌طور خلاصه تحلیل مضمون مقالهٔ حاضر مشتمل بر مراحل زیر است:

در گام اول گردآوری اطلاعات صورت گرفت. با مراجعه به سایت سخنان آیت‌الله خامنه‌ای(ره)، داده‌های متنی گردآوری شد؛ سپس داده‌های متنی باتوجه‌به واژه‌های وابسته ازجمله مفهوم التقاط، تحجر، تفسیربه‌رأی، نوآوری، نظریه‌پردازی و منابع دینی، تنزیه و دسته‌بندی شد. در گام دوم کدگذاری اولیه انجام شد. کدها ویژگی داده‌هایی را معرفی می‌کنند که با واژه‌های وابسته مرتبط باشند. در گام سوم کدهای مختلف در قالب کدهای گزینشی دسته‌بندی و مرتب شد. در گام چهارم بازبینی و تنزیه و صورت‌دهی به تم‌های فرعی انجام شد. در گام پنجم تم‌های اصلی تعریف و نام‌گذاری شد و به‌وسیلهٔ تعریف و بازبینی کردن، ماهیت آن حقایقی که یک مضمون دربارهٔ آن بحث کرده است، مشخص گردید و متعین شد که هر مضمون اصلی کدام بُعد از داده‌ها را در خود دارد و در آخرین گام تحلیل مضمون، نگارش گزارش صورت‌بندی شد.

روایی و پایایی در روش تحلیل مضمون به‌وسیلهٔ چهار معیار برای ارزیابی نتایج انجام می‌شود که عبارت‌اند از: «باورپذیری»، «انتقال‌پذیری»، «وابستگی» و «اعتمادپذیری». باورپذیری سازهٔ اجتماعی‌ای را که پژوهشگر به دنبال تبیین آن است، بازنمایی می‌کند. باورپذیر کردن نتایج با راهبردهای ذیل انجام‌می‌شود:

۱. بررسی و درگیری طولانی‌مدت با داده‌ها، مشاهدهٔ مستمر، سه‌سویه‌سازی، تحلیل داده‌های متضاد، بررسی تفسیرهای داده‌های خام و گفت‌وگو با همکاران.
۲. انتقال‌پذیری: نوعی تعمیم‌پذیری است مشابه آنچه در نتایج پژوهش‌های کمّی صورت می‌پذیرد.
۳. وابستگی: ثبات نتایج در گذر زمان است. «تأییدپذیر بودن این مؤلفه به میزان تأیید ویژگی‌های داده‌های

مورد بررسی پژوهشگر توسط خوانندگان است» (مؤمنی‌راد و همکاران، ۲۰۱۳).

خلاصه ساختار تحلیل مضمون را می‌توان به شکل جدول زیر نمایش داد:

الف) کدگذاری اولیه (مضامین پایه): شناسایی مفاهیم و برچسب‌گذاری بخش‌های مهم داده‌ها.

ب) دسته‌بندی کدها (مضامین پیش‌سازمان‌دهنده): گروه‌بندی کدهای مشابه برای تشکیل مضامین فرعی.

ج) استخراج مضامین اصلی (مضامین فراگیر): ترکیب و پالایش کدها برای شکل‌گیری مضامین نهایی.

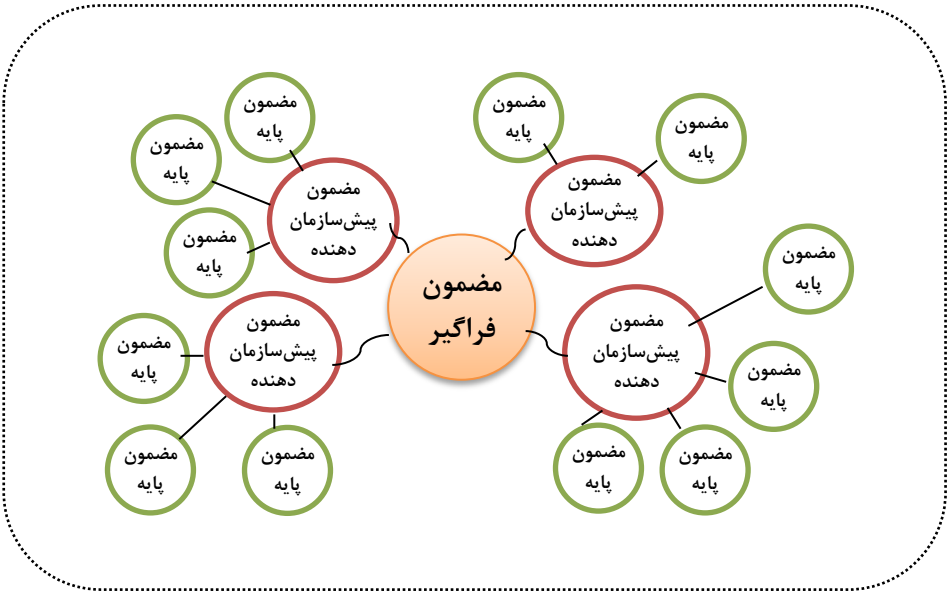

شکل ۱: ساختار شبکهٔ مضمونی (Attride-Stirling, 2001: 388)

٤. یافته‌های پژوهش

داده‌های پژوهش حاضر با تأسی به شیوهٔ «جست‌وجوی کلیدواژه‌ای و متن‌کاوی» استخراج شده است. یافته‌های به‌دست‌آمده طی سه مرحلهٔ کدگذاری توصیفی، تحلیلی و یکپارچه‌ساز تحلیل شده است. در این فرایند درمجموع از میان ۲۸ گزارهٔ استخراج‌شده، تعداد ۳۰ کد توصیفی استخراج شد. در گام بعدی کدهای توصیفی استخراج‌شده با بررسی تفسیری ذیل ۱۰ کد یکپارچه قرار گرفتند و در آخرین مرحله از فرایند تحلیل مضمون، شبکهٔ مضامین سازمان‌دهندهٔ راهکارهای مصونیت از التقاط در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای(ره) از یافته‌ها و داده‌های به‌دست‌آمده طراحی و مفاهیم فراگیر مشخص شد.

۱.٤. مفهوم‌شناسی التقاط

متغیر التقاط یکی از متغیرهایی است که توضیح آن ازطریق ذکر مصادیق، برای مخاطب عام، گویاتر از بیان مفهومی آن است؛ اما مقام معظم رهبری(ره) با دقت کامل در موقعیت‌های گوناگون آن را تبیین و آشکار کردند، به‌ویژه برای حوزویان و دانشگاهیان تا در نظریه‌پردازی خود دچار انحراف معیار نشوند.

جدول ۱: گزاره‌ها و مضامین پایهٔ مفهوم‌شناسی التقاط در پارادایم نظری آیت‌الله خامنه‌ای(ره)

ردیف	گزاره	مضمون پایه
۱	«اسلام ناب یعنی اسلامی که نه اسیر و پابند تحجر است، نه اسیر و پابند التقاط است» (مراسم رحلت امام، ۱۳۹۶).	جریان التقاط، جریانی انحرافی است.
۲	«در دورانی که هم تحجر وجود داشت هم التقاط وجود داشت، امام اسلام ناب را مطرح کرد» (مراسم رحلت امام، ۱۳۹۶).	التقاط دارای سازمانی وجودی است.
۳	««اسلام التقاطی» و «اسلام آمریکایی» مشغول مقابله با «اسلام ناب» هستند. (دیدار با طلاب تهران، ۱۳۹۵).	جریان التقاط با اسلام ناب در تقابل است.
۴	«اسلام ناب یعنی اسلامی که نه اسیر و پابند تحجر است، نه اسیر و پابند التقاط است» (رحلت امام، ۱۳۹۶).	التقاط معارف اسلامی را مقید به شبه‌علم می‌کند.
۵	«باید با نگاه متجددانه، با نگاه نوآورانه، به منابع اسلامی مراجعه کرد» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	التقاط تجدد و نوآوری نیست.
۶	«من تکیه‌ام در این نکته این است که نمی‌خواهیم از مونتاژ و کنار هم چیدن نظریات گوناگونِ متفکرین و حکمایی که در این زمینه حرف زدند، یک نظریه به وجود بیاوریم» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	التقاط ترکیب غیرعلمی نظرات است.
۷	«آشنایی با نظرات دیگران می‌تواند در فهم متون اسلامی به ما کمک کند» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	آشنایی هدفمند با نظرات دیگران، التقاط نیست.
۸	«اسلام نابی که امام مطرح کرد، یعنی ضد اسلام متحجر و خرافی و همچنین ضد اسلام رنگ‌باخته در مقابل مکاتب بیگانه و التقاطی» (مراسم رحلت امام خمینی(ره)، ۱۳۸۲).	التقاط کاهش یافتن معارف اسلامی در نظریه‌پردازی و خلط آن است.
۹	«اسلام دین اجتهاد و نواندیشی است؛ اما بدعت‌گذاری و التقاط را رد می‌کند» (پیام به کنگرهٔ عظیم حج، ۱۳۸۰).	نواندیشی، التقاط نیست.
۱۰	«منظور از افکار جدید، التقاط و انحراف و خروج از اصول نیست. باید مبتنی‌بر پایه‌ها و مبانی فقاهت باشد» (بیانات، ۱۳۷۱).	التقاط خروج از اصول است. التقاط خروج از مبانی فقاهتی در نظریه‌پردازی است.
۱۱	«متأسفانه بعضی از این گروهک‌های التقاطی را دیدیم که وقتی راجع به دوزخ بحث می‌شود، فوراً ذهنشان می‌رفت به‌سوی دوزخ دنیا و اگر چنانچه پیرامون آتش جهنم بحث بشود، فقط در مقیاس این دنیا بحث می‌کنند» (جلسهٔ تفسیر سورهٔ بقره، ۱۳۷۱).	تفسیربه‌رأی نوعی التقاط است.
۱۲	«استنباط‌هایی که بیشتر متکی به سلیقه‌هاست به‌صورت نامرئی، ادیان را منحرف می‌کند» (کنگرهٔ نهج‌البلاغه، ۱۳۶۴).	استنباط‌های مبتنی‌بر سلیقه نوعی التقاط است.

در فرایند گردآوری مضامین برای انجام کدگذاری توصیفی، ازطریق جست‌وجوی کلیدواژه‌ای و متن‌کاوی، تمام سخنرانی‌های مقام معظم رهبری(ره) در سایت ایشان بررسی شد. از مجموع سخنرانی‌ها در موضوع مفهوم‌شناسی التقاط، دوازده گزارهٔ اصلی استخراج شد و در فرایند کدگذاری توصیفی، از گزاره‌های مد نظر سیزده مضمون پایه به دست آمد که در مراحل بعدی کدگذاری ذیل مقولات کلی‌تر در سطحی انتزاعی طبقه‌بندی شدند.

۲.٤. راهبردهای مقابله‌ای

پس از مفهوم‌شناسی التقاط در کلام رهبری و تبیین عوامل و انواع آن، در پی استخراج مضامینی هستیم که موجب پیشگیری از التقاط یا دفع و رفع آن در نظام دینی می‌شود تا به راهبردی عملیاتی در این حوزه دست یابیم.

جدول ۲: گزاره‌ها و مضامین پایهٔ راهکارهای مصونیت در پارادایم نظری آیت‌الله خامنه‌ای(ره)

ردیف	گزاره	مضمون پایه
۱	«ما باید دنبال رسیدن به نظریهٔ اسلامیِ ناب باشیم و از التقاط بپرهیزیم» (دومین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	نظریه‌پردازی مبتنی‌بر داده‌های اسلامی
۲	«در مرحلهٔ نظری آنچه ما می‌خواهیم به آن برسیم، رسیدن به نظریهٔ اسلامیِ ناب در باب عدالت است» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	اولین گام در نظریه‌پردازی انتخاب هدف است.
۳	«نظریه را از متن منابع اسلامی استخراج کرد» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	منبع موثق شرط لازم نظریه‌پردازی است.
۴	«نظریه را باید در چهارچوب‌های علمی و فنی خودش استخراج کرد» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	روش نظریه‌پردازی باید علمی و فنی باشد.
۵	«برای استنباط، شیوه‌ها، متدها و روش‌های علمیِ تجربه‌شدهٔ کاملاً حساب‌شده‌ای داریم» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	اسلام روش علمی تجربه‌شده و دقیقی در استنباط دارد.
۶	«در موارد متعددی ما دچار این اشتباه شدیم؛ بدون اینکه بخواهیم، در مرداب التقاط لغزیدیم» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	صیانت از التقاط نیازمند دقت فراوان است.
۷	«قرآن، در حدیث، در نهج‌البلاغه، در نوشته‌های فقهی، کلامی و حِکمی بحث‌های زیادی وجود دارد که همه‌اش می‌تواند منبع مورد استفادهٔ ما در پیدا کردن نظریهٔ ناب اسلامی باشد» (نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰).	منبع نظریه‌پردازی باید اصیل و اسلامی باشد.
۸	«یکی از موانع در این راه عبارت است از سهل‌انگاری، یعنی هر حرفی که به ذهن کسی برسد و به‌عنوان دین بگوید» (بیانات، ۱۳۷۷).	سهل‌انگاری از علل التقاط است.

ادامه جدول ۲: گزاره‌ها و مضامین پایهٔ راهکارهای مصونیت در پارادایم نظری آیت‌الله خامنه‌ای(ره)

ردیف	گزاره	مضمون پایه
۹	«هر غیرمتخصص و ناواردی آنچه به سلیقهٔ خودش خوب می‌آید، به دین نسبت دهد و منعکس کند. این آفت است که به اشتباه‌ها، به انحراف‌ها، به التقاط‌ها، به کج‌روی‌های فکری و علمی و به دنبال آن به فاجعه‌های اجتماعی منتهی می‌شود» (بیانات، ۱۳۷۷)	نظریه‌پردازی باید توسط متخصص صورت گیرد.
۱۰	«در حوزه باید به افکار جدید میدان داده شود. چنانچه حرف جدید و فکر جدیدی مطرح شد، به آن اعتنا و احترام کنند» (۱۳۷۱).	بها دادن به افکار جدید منجر به نظریه‌پردازی می‌شود.
	«افکار جدید باید مبتنی‌بر پایه‌ها و مبانی فقاهت باشد» (۱۳۷۱).	نظریه‌پردازی باید مبتنی‌بر مبانی صحیح باشد.
۱۱	«افکار جدید در همهٔ زمینه‌ها، نه افکار انحرافی و التقاطی» (۱۳۷۱).	افکار جدید مبتنی‌بر اصول ارزشمند است، نه داده‌های التقاطی.
۱۲	«هرچه متون اسلامی و آثار رسیده از صدر اسلام بیشتر باشد، امکان محققان برای استنباط صحیح دین بیشتر است. در گذشته خود ما شاهد بودیم که مؤوّله یا به تعبیر دیگر التقاطیون، به روایات و احادیث هیچ کاری نداشتند» (کنگرهٔ نهج‌البلاغه، ۱۳٦٤).	فهم صحیح قرآن با استفاده از حدیث و روایت است.
۱۳	«کور کردن خط نفاق و التقاط و نفوذ و بیرون راندن خیانت‌کارانی که فرصت‌طلبانه بر این مردم جفا می‌کردند» (خطبه‌های نمازجمعهٔ تهران، ۱۳٦۱).	بدون ملاحظه باید با التقاط‌گران مقابله کرد.
۱٤	«در دانشگاه بایستی با التقاط مبارزه کرد» (دیدار با استادان دانشگاه، ۱۳۹۸).	معرفت‌افزایی موجب مصونیت است.
۱۵	«تعجب نفرمایید اگر بگویم که حرکت‌های التقاطی‌ای که کشور و ملت ما را لرزاند، از معممین شروع شد. روی ملاحظهٔ اینکه حالا این‌ها (جوان‌ها) بدشان نیاید، آمدند و بینات شرعی و اسلامی را از قرآن و حدیث تأویل و توجیه کردند به‌خاطر اینکه با نظر و فکر آن‌ها تطبیق کند» (بیانات در دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷٦).	بیان دقیق اسلام بدون تأویل.
۱٦	«منابع دست‌اول و اصیل اهمیت ویژه‌ای دارد، چراکه با طول زمان میل به تأویل و برداشت‌های تأویل‌گونه افزایش پیدا می‌کند و این یکی از آفات تفکرات الهی است» (کنگرهٔ نهج‌البلاغه، ۱۳٦٤).	استفاده از منابع دست‌اول و اصیل.

در فرایند گردآوری مضامین برای انجام کدگذاری توصیفی، ازطریق جست‌وجوی کلیدواژه‌ای و متن‌کاوی، سخنرانی‌های مقام معظم رهبری بررسی شد. از مجموع سخنرانی‌ها در موضوع راهکارها شانزده گزارهٔ اصلی استخراج شد و در فرایند کدگذاری توصیفی، از گزاره‌های مد نظر هفده مضمون پایه به دست آمد که در مراحل بعدی کدگذاری ذیل مقولات کلی‌تر در سطحی انتزاعی طبقه‌بندی شدند.

۳.٤. کدگذاری تفسیری و یکپارچه‌سازی مضامین

در آخرین مرحله از فرایند تحلیل مضمون، به گروه‌بندی مضامین شکل‌گرفته از یافته‌ها و داده‌های به‌دست‌آمده پرداخته و مفاهیم فراگیر مشخص می‌شود.

جدول ۳: گروه‌بندی مفهومی مضامین سازمان‌دهنده

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مفهوم فراگیر
التقاط دارای سازمانی وجودی است.	التقاط با ترکیب غیرعلمی داده‌های دینی و غیردینی به وجود می‌آید.	ویژگی‌ها
جریان التقاط، جریانی انحرافی است.		
التقاط ترکیب غیرعلمی نظرات است.		
نواندیشی، التقاط نیست.		
التقاط معارف اسلامی را مقید به شبه‌علم می‌کند.		
تفسیربه‌رأی نوعی التقاط است.		
استنباط‌های مبتنی‌بر سلیقه نوعی التقاط است.	تفسیر و تبیین بدون بنیان نوعی التقاط است.	
التقاط خروج از مبانی فقاهتی در نظریه‌پردازی است.		
التقاط کاهش یافتن معارف اسلامی در نظریه‌پردازی و خلط آن است.	التقاط اصول را تغییر می‌دهد.	آثار
التقاط خروج از اصول است.		
اولین گام در نظریه‌پردازی انتخاب هدف است.	نظریه‌پردازی هدفمند است.	راهبرد آفندی: نظریه‌پردازی اصولی
نظریه‌پردازی مبتنی‌بر داده‌های اسلامی باشد.	استفاده از منابع اصیل	
منبع موثق شرط لازم نظریه‌پردازی است.		
منبع نظریه‌پردازی باید اصیل و اسلامی باشد.		
نظریه‌پردازی باید مبتنی‌بر مبانی صحیح باشد.		
فهم صحیح قرآن با استفاده از حدیث و روایت است.		
از منابع دست‌اول و اصیل استفاده شود.		

ادامه جدول ۳: گروه‌بندی مفهومی مضامین سازمان‌دهنده

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مفهوم فراگیر
روش نظریه‌پردازی باید علمی و فنی باشد.	روش‌مندی علمی	راهبرد آفندی: نظریه‌پردازی اصولی
روش علمی تجربه‌شده، روشی صحیحی در استنباط نظریه است.		
بها دادن به افکار جدید منجر به نظریه‌پردازی می‌شود.		
نظریه‌پردازی باید توسط متخصص صورت گیرد.	استفاده از متخصص	
بیان دقیق اسلام بدون تأویل.	معرفت‌افزایی	راهبرد آفندی: معرفت‌افزایی
معرفت‌افزایی موجب مصونیت است.		
صیانت از التقاط نیازمند دقت فراوان است.	رصد دائمی ورودی‌های نظری	راهبرد پدافندی: مراقبت و مقابله
سهل‌انگاری از علل التقاط است.		
ممانعت از ورود افکار التقاطی		
بدون ملاحظه باید با التقاط‌گران مقابله کرد.	تقابل با التقاط‌گران	

بحث و نتیجه‌گیری

بنیان تمدن نوین اسلامی مجموعه‌معارفی است که براساس داده‌های قرآن و سنت اهل‌بیت(ع) تنظیم شده است؛ هرگونه التقاط در ارزش‌های اسلامی و نفوذ داده‌های متنافر و مباین با اسلام موجب تزلزل بنیان تمدن اسلامی می‌شود. پژوهش حاضر با هدف دستیابی به راهبردهای مصونیت از التقاط و حفظ مبانی معصوم اسلام، به بازخوانی مفهوم التقاط و راهکارهای مصونیت از آن در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای(ره) پرداخته است. این مهم با تنقیح مفهوم التقاط و بیان مبانی نظری مرتبط آغاز شد؛ سپس داده‌های مورد نیاز از مجموعهٔ سخنرانی‌های رهبر معظم انقلاب به دست آمد و با استفاده از روش تحلیل مضمون، پردازش و تحلیل شد. نتایج پژوهش درنهایت ذیل چهار مقولهٔ کلان، «ویژگی‌های التقاط»، «آثار التقاط»، «راهبردهای آفندی مصونیت از التقاط» و «راهبردهای پدافندی صیانت از التقاط»، دسته‌بندی شد. ذیل هریک از مقولات اصلی مجموعه‌ای از مفاهیم سامان یافت که عبارت‌اند از:

۱. التقاط از منظر مقام معظم رهبری(ره) دارای شش ویژگی اصلی است که عبارت‌اند از: «هدفمندی غیراسلامی»، «ایجاد انحراف در دین»، «ترکیب غیرعلمی نظرات»، «تفسیربه‌رأی»، «استنباط‌های مبتنی‌بر سلیقه» و «خروج از مبانی فقاهتی در نظریه‌پردازی».

۲. التقاط از منظر مقام معظم رهبری(ره) دارای پیامدی آسیب‌زا و خطرناک است که «خارج شدن نظریه از اصول دینی» است.

۳. مقام معظم رهبری(ره) در بیانات خود راهبردهای آفندی مصونیت از التقاط را «نظریه‌پردازی هدفمند»، «استفاده از منابع اصیل»، «استفاده از روش‌های علمی»، «استفاده از متخصصین» و «معرفت‌افزایی» ذکر کرده‌اند.

۴. راهبردهای پدافندی برای مقابله با التقاط و محافظت از دین و نظریه‌پردازی دینی در جهت مصونیت تمدن اسلامی در کلام رهبری عبارت‌اند از: «رصد دائمی ورودی‌های نظری» و «مقابلهٔ ثبوتی و اثباتی با التقاط‌گران».

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان تضاد منافعی اعلام نکرده‌اند.

منابع

- قرآن کریم
- ابن‌طاووس، علی‌بن‌موسی (۱۳۷۴). *الطرائف*، ترجمهٔ داوود الهامی. قم: نوید اسلام.
- ابن‌منظور، محمدبن‌مکرم (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*. چ۳، بیروت: دارصادر.
- اکبری جدی، صابر (۱۳۹۳). تبارشناسی جریان التقاط در مطالعات تفسیری معاصر ایران. *مطالعات تفسیری*. دورهٔ ۵(۱۷)، ۱۲۹-۱۵۶.
URL:http://tafsir.maaref.ac.ir/article-1-1448-fa.html
- برزو، سمیه، شهیدی، روح‌الله و راد، علی. (۱۴۰۴). گونه‌شناسی زمینه‌های انحطاط تمدن‌ها در رهیافت تفسیری سیدجمال. *مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*. ۸(۱)، ۲۸۵ـ۳۱۶.
Doi: 10.22070/nic.2025.19458.1332

- ثعلبی، احمدبن‌محمد (۲۰۰۲). *الکشف و البیان المعروف تفسیر الثعلبی*. به تحقیق ابی‌محمدبن‌عاشور. بیروت: دار إحیاء التراث العربی.
- جوهری فارابی، اسماعیل‌بن‌حماد (۱۹۸۴). *الصحاح (تاج‌اللغه و صحاح‌العربیه)*. بیروت: دار العلم للملایین.
- خمینی، روح‌الله (۱۳۸۹). *صحیفهٔ امام*. تهران: مؤسسهٔ تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
- خمینی، روح‌الله (۱۴۰۰). *دانشنامهٔ امام خمینی*. تهران: مؤسسهٔ تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
- سخنان مقام معظم رهبری از سایت: https://farsi.khamenei.ir/
- شیخ مفید، محمدبن محمدبن نعمان (۱۴۱۴ق). *الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد*. قم: کنگرهٔ شیخ مفید.
- طبرسی، ابومنصور احمدبن‌علی (۱۳۸۱)، *الاحتجاج علی اهل‌اللجاج*. به ترجمهٔ جعفری. تهران: اسلامیه.
- طبرسی، فضل‌بن‌حسن (۱۳۳۸). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. تهران: مکتبه العلمیه.
- طبیبیان، حمید (۱۳۷۸). *فرهنگ فارسی عربی فرزان*. تهران: فرزان روز.
- طوسی، محمدبن‌حسن (۱۳۸۹). *التبیان فی تفسیر القرآن*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- عبدالملکی، هادی، نظامی‌پور، قدیر و عشایری، طاها (۱۳۹۷). نظریهٔ گذار تمدنی به‌مثابهٔ راهبردی برای تحقق تمدن نوین اسلامی با تأکید بر بیداری اسلامی. *مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*. ۱(۱)، ۱۱۵ ـ ۱۵۱. Doi: 10.22070/nic.2018.648
- فارسی، جلال‌الدین (۱۳۷۴). *فرهنگ واژه‌های انقلاب اسلامی*. مشهد: بنیاد فرهنگی امام رضا(ع).
- قرطبی، محمدبن‌احمد (۱۳۶۴). *الجامع لاحکام القرآن*. بیروت: دارالفکر.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). *لغت‌نامهٔ دهخدا*. تهران: دانشگاه تهران.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). *بحارالانوار*. بیروت: دار الاحیاء التراث العربی.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۱). *پرسش‌ها و پاسخ‌ها*. قم: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام‌خمینی(ره).

- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۷). *رابطهٔ علم و دین*. قم: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).
- مصطفوی، حسن (۱۴۱۶ق). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. تهران: وزارت ارشاد.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۵). *حرکت و زمان در فلسفهٔ اسلامی*. تهران: حکمت.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۰). *مجموعه آثار*. تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (بی‌تا). *پیرامون انقلاب اسلامی*. قم: صدرا.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۶۷). *تفسیر به رأی*. قم: مطبوعاتی هدف.
- مؤمنی‌راد، اکبر (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج. فصلنامهٔ *اندازه‌گیری تربیتی*. ۴(۱۴)، ۱۸۷ تا ۲۲۲. https://jem.atu.ac.ir/article_92.html
- نوایی، علی‌اکبر (۱۳۹۰). التقاط ویژگی‌ها و پیامدها، *پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*. ۱۷(۵)، ۳ـ۴۲. https://www.magiran.com/paper/1037287

References

- Holy Quran
- Abdul-Malaki, H., Nezamipour, Q., & Ashayeri, T. (2018). The Theory of Civilizational Transition as a Strategy for Realizing a Modern Islamic Civilization with an Emphasis on Islamic Awakening. *New Islamic Civilization Fundamental Studies*. 1(1), 115-151. Doi: 10.22070/nic.2018.648 [In Persian].
- Akbari Jadi, S. (2014). Genealogy of the eclectic movement in contemporary Iranian exegetical studies. *Exegetical studies*. 5(17), 129-156. URL:http://tafsir.maaref.ac.ir/article-1-1448-fa.html [In Persian].
- Borzo, S., Shahidi, R., & Rad, A. (2025). Typology of the Fields of the Decline of Civilizations in Seyyed Jamal's Interpretive Approach. *New Islamic Civilization Fundamental Studies*. 8(1), 285-316. Doi: 10.22070/nic.2025.19458.1332 [In Persian].
- Dehkhoda, A. (1998). *Dehkhoda Dictionary*. Tehran: University of Tehran [In Persian].

- Ibn Manzur. (1414 AH). *Lisan al-Arab*. Vol. 3, Beirut: Dar Sad [In Arabic].
- Ibn Tawus, A. (1995). *Al-Taraef* (translated by Davud Al-Ilhami). Qom: Navid Islam [In Persian].
- Johari Farabi, A. (1984). *Al-Sahah* (Taj al-Lagha and Sahah al-Arabiya). Beirut: Dar al-Alam for the millions [In Arabic].
- Khomeini, R. (2010). *Imam's journal*. Tehran: Institute for Organizing and Publishing the Works of Imam Khomeini [In Persian].
- Khomeini, R. (2021). *Encyclopedia of Imam Khomeini*. Tehran: Imam Khomeini Editing and Publishing Institute [In Persian].
- Majlesi, M. (1982). *Bihar Al-Anwar*. Beirut: Dar Al-Ahya' Al-Turaht Al-Arabi [In Arabic].
- Makarem Shirazi, N. (1988). *Interpretation by Opinion*. Qom: Haffad Press [In Persian].
- Mesbah Yazdi, M. (2012). *Questions and Answers*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Publications [In Persian].
- Mesbah Yazdi, M. (2018). *The Relationship between Science and Religion*. Qom: Publications of Imam Khomeini Educational and Research Institute [In Persian].
- Momeni-Rad, A. (2013). Qualitative Content Analysis in Research: Nature, Stages and Validity of Results. *Quarterly Journal of Educational Measurement*. Volume 4, No. 14, pp. 187-222. https://jem.atu.ac.ir/article_92.html [In Persian].
- Mostafavi, H. (1995). *Investigation of the Words of the Holy Quran*. Tehran: Ministry of Guidance [In Arabic].
- Motahari, M. (1996). *Movement and Time in Islamic Philosophy*. Tehran: Hekmat [In Persian].
- Motahari, M. (2011). *Collection of Works*. Tehran: Sadra [In Persian].
- Motahari, M. (Bita). *About the Islamic Revolution*. Qom: Sadra [In Persian].

- Navai, A. (2011). The Integration of Characteristics and Consequences, *Islamic Social Studies*.17(5), 3-42. https://www.magiran.com/paper/1037287 [In Persian].

- Farsi, j. (1995). *Dictionary of Islamic Revolution Words*. Mashhad: Imam Reza Cultural Foundation [In Persian].

- Qurtubi, M. (1985). *Al-Jami' Lahkam Al-Quran*. Beirut: Dar Al-Fikr [In Arabic].

- Sheikh Mufid, M. (1993). *Al-Irshad fi Ma'rifat Hujjaj Allah Ali Al-Ibad*. Qom: Sheikh Mufid Congress [In Arabic].

- Speeches of the Supreme Leader from the site: https://farsi.khamenei.ir/ [In Persian].

- Tabarsi, A. (2002), *Al-Ihtjaj Ali Ahl Al-Lajjaj* (translated by Ja'fari). Tehran: Islamia [In Persian].

- Tabarsi, F. (2010). *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran*. Tehran: Maktaba al-Ilmiyah [In Arabic].

- Tabibian, H. (1999). *Farzan Persian-Arabic Dictionary*. Tehran: Farzan Rooz [In Arabic].

- Thaalbi, A. (2002). *Tafsir al-Thalabi* (Research by Abi Muhammad Ibn Ashour) Beirut: Dar Ehiya al-Trath al-Arabi [In Arabic].

- Tusi, M. (2010). *Al-Tabiyan fi Tafsir al-Quran*. Beirut: Dar Ihya' al-Turaht al-Arabi [In Arabic].